

ЕКОЛОШКИ ИНФОРМАТОР Бр.4

Археолошкото наследство на прилепското поднебје

Минатото, сегашноста и иднината се три сегменти во човековото битисување кои му го трасираат патот низ просторот и времето. Сите три се нераскинливо поврзани меѓу себе и секој со својата тежина ги формира сознанијата и ги одредува нивните развојни правци.

Материјалните остатоци изразени преку недвижниот и движен археолошки материјал се основата за согледување на протегањето на културата на живеење на човекот на одредени простори.

Следејќи ги археолошките траги на живот, на просторот на Прилеп и неговата околина можеме да констатираме континуирано живеење од праисторијата до денес. Најстарите траги за присуството и животот на човекот на овие простори потекнуваат од неолитот. Остатоците од античкиот период кои во голема мера се поткрепени и со сознанијата од пишаните извори укажуваат на постоење на повеќе населби кои во различни услови, со одредени временски дистанци, овозможувале живот и комуникација меѓу Северот и Југот и Истокот и Западот. Тоа е особено воочлив во периодот на римското владеење, кога тука минувал важниот регионален пат кој ги спојувал трасите на двата главни балкански патишта, Via Militaris (Singidunum Constantinopolis) и Via Egnatiae (Dyrrachium Amfipolis). Античките градови Алкомена кај с. Бучин, Бријанион кај с. Граиште, Колобамса во непосредна близина на Трескавец, Керамија во непосредна близина на Прилеп, Стибера кај с. Чепигово и т.н. се потврда за организирано општествено живеење на просторот од северниот дел од Пелагонија, во непосредна близина на Црна Река и нејзините притоки. Истражувањата врз остатоците од античкиот град Стибера, кој во времето од 3 в. п.н.е. до 3 в. н.е. преставувал значаен културен и економски центар, се само уште една потврда за важноста на овај регион во тоа време. Преку остатоците од градите во одредени историски периоди се следат миграциите на населението поврзани со воените походи на Римската империја. Остатоците од воениот каструм на лок. Граиште кај с. Дебреште кој го штител преминот Барбара и го спречувал најлегувањето на непријателските војски од север, се највпечатливиот материјален доказ за важноста на оваа тврдина во доцноримскиот период. Но истражувањата на овај локалитет регистрираат остатоци од културни слоеви како од праисторијата така и од хеленистичкиот, римскиот и средновековниот период.

Без да се миноризираат неколкуте досега споменати или неспоменати археолошки пунктови, главен белег на градот се Марковите Кули, со кои тој се поистоветува и преку кои е препознатлив во пошироките балкански рамки. Овај сегмент од материјалната култура сведочи за егзистирањето на поголема населба со утврдена акропола која имала значајно место во развојот на македонската средновековна држава. Прилеп бил еден од повеќето градови кои му послужил како засолниште на царот Самоил во тешките и судбоносни денови од борбата со Византија во 1014 год. Тврдината и нејзините обидувањата претрпеле повеќе про-мени со президување, дозидување и простирување на тврдините сидови во разни временски периоди, за својот денешен изглед со три масивни појаси одбранбени сидови да го добие во крајот на 13 и почетокот на 14 век. На падините на Марковите Кули и во нивното подножје се следат остатоци од населбите, особено од Средниот век, меѓу кои на гранитните карпи е сместен и еден од најзначајните споменици од раната средновековна историја на словенското население, презентирана преку вклесаниот трон како општествено-политички центар на населбата.

Богатото археолошко наследство од минатото е основа за сегашноста и виза за иднината. За жал, современиот свет се помалку има чувство за трајно зачувување и заштита на материјалните културни остатоци. Обземен од трката за profit и поседување на материјални добра ги отубува и неповратно ги губи значајните елементи од својата историја, при што свесно или несвесно ги руши напорите на институциите на системот да ги заштитат,

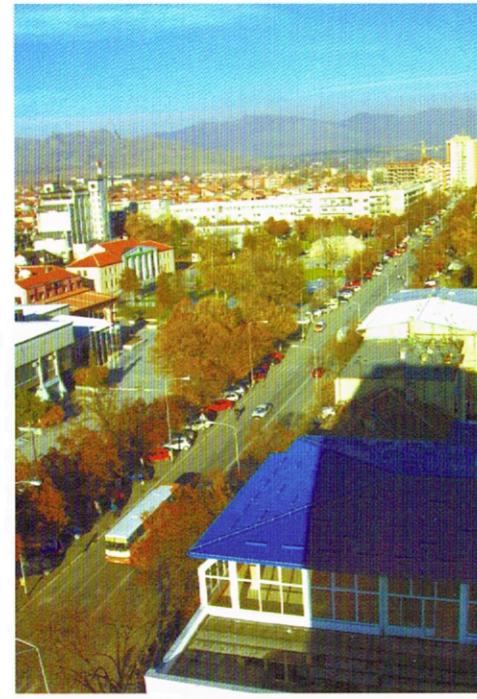
зачуваат и презентираат културните вредности на ова поднебје. Со таквиот однос трајно се бришат материјалните факти кои се неопходни за аргументирано толкување на историјата, се поткопуваат темелите на сегашноста, а визата за иднината станува само неостварен сон на сегашноста.

Лилјана Келеска
археолог,
кустос советник,
Завод и Музеј
Прилеп

Фотографија: "Прилеп" Музеј - архива

Фотографија: "Прилеп" Музеј - архива

Фотографија: "Прилеп", Петар Николоски, 2006

Еколошкиот информатор е временски ограничен, описно / спиковит приод на Прилепското поднебје од сите можни научни и културни погледи. Резултатот се сознанија за современието, под иницијатива на Петре Николоски и Јасмина Арнаутовиќ, во организација на ликовната галерија при Центарот за култура "Марко Чепенков", Прилеп.

"Ecology is the way to read life on earth"
(Екологијата е начин како да се осознае животот на земјата)

Фотографија, насловна страница:
Манастир Св. Преображение - с. Зрзе

Фотографија, последна страница:
икона, Богородица Пелагонитиса,
манастир Св. Преобразение, с. Зрзе, 1422 г.
Иконописец јеромонах зограф Макарие

Лектура:
Снежана Магдеска – Митоска
Технички уредник:
Илија А. Барлески
Компјутерска обработка:
design studio "ВПРВС"

E-mail:
ecoinfo.prilep@gmail.com

ГАЛЕРИЈА НА ИКОНИ - ППРИЛЕП

Една од најубавите галерии на икони во Македонија, во состав на Заводот и музеј - Прилеп, е сместена во првото женско училиште, објект изграден во втората половина на 19th век од побогатите занаетчи во Прилеп.

Прилеп со неговата поблиска околина има богата традиција на изработка на икони. Врвни иконописци оставиле длабока трага и огромен број икони по стотината цркви и манастири во градот и околните села.

Заводот и музеј поседува збирка од над 200 икони хронолошки подредени од 15–19th век. Еден дел од збирката, односно позначајните икони од богатото иконописно творештво, како и неколку икони позајмени од МПЦ - Прилепска епархија, ја сочинуваат основата на галеријата на икони.

Во четирите аги во галеријата сместени се и четири витрини со археолошки, библиографски и етнолошки експонати поврзани со религиозните обичаи, кои вкупно ја збогатуваат музејската поставка и прават една извонредна уметничка целина.

Хронолошки, водењето по галеријата започнува со фреската Архангел Гаврил од првата половина на 12th век, пронајдена при археолошките ископувања во манастирската црква Св. Архангел Михаил во населбата Варош. Во суштина, водењето по галеријата започнува со иконата Богородица со Христос од 15-ти век, а понатаму следуваат 65 хронолошки подредени икони од 16, 17, 18 и 19th век.

Позначајни икони во галеријата се:

- Богородица со Христос, изработена на импрегнирано платно,
- Триптихонот, каде Богородица е претставена како византиска царица со круна изработена од злато, бисери, скапоцен камења и сл.
- Св. Ѓорѓи Побошки, изработен 1630 год., невообичаено претставен како велмож седнат на престол,
- Воведување на Богородица во храм,
- Чинот од црквата Св. Никола с. Зрзе, со централен десис, а лево и десно од десисот претставени се апостолите, изработен во 1535 год. од зографот – јеромонах Јован; се смета за ремек-дело на иконописот во пост-византиската ера.

Во една од витрините со археолошки експонати, може да се види дел од обод на питос(куп) кој потекнува од 4-5-ти век од нашата ера, каде се гледа отпечаток од крст – што знан дека во Македонија под римска управа, христијанството било многу рано поведено како државна религија на оваа територија. Потоа следуваат икони од 18th век, каде Исус Христос во раката ја држи сферата (земјата) и учествува во создавањето на светот.

Следуваат икони од 19th век од познатиот прилепски иконописец Адамче зограф, кој оставил многубројни икони во Прилеп и околината.

Неколкуте литијски икони го задржуваат погледот на посетителите со претстава на сцени од животот на Исус Христос.

Престолни икони од крушевската тајфа на иконописците Константинови се претставите на петнаесет сцени од животот на Исус Христос, потоа иконата на светите апостоли Петар и Павле, Св.Илија, Св.Димитрија и др.

Исто така поставени се неколку икони од познатиот мајстор-иконописец Јован Атанасов – Прилепчанин, кој занетој го учел кај својот мајстор Адамче зограф. Познати се неговите Богородици со совршено нагласена колоритност и перспектива, каде достигнал совршенство во иконописот.

Галеријата завршува со таканаречената Ерусалимска плаштеница, изработена на импрегнирано платно на грунд и прикази од создавањето на светот, Адам и Ева, Ној со Арката, сцени од животот на Богородица и Исус Христос со централна сцена – Второто Пришествие – односно доаѓањето на Исус Христос на Земјата, но сега како цар судија.

Покрај уметничката вредност на галеријата, со посетите, особено на учениците, се врши едукација и запознавање со уметничката вредност на иконописот, како и со христијанството како основна вредност за зачувување на нашето човечко битие.

Манастирот Св. Преображение, кај народот познат како св. Спас, се наоѓа на едно карпесто возвишение над селото Зрзе. Манастирската црква е изградена во втората половина на 14 век со извонредна архитектура и живопис, а месени биле византиските кралеви и велможи од периодот на владеењето на династијата на Палеополите. Се претпоставува дека во црквата бил крунисан и македонскиот крал Волкашин.

Една од најубавите икони на македонското поднебје е иконата Богородица Пелагонитиса, која потекнува од манастирот во с. Зрзе; изработена е на штица, со основа од гипсен грунд, во 1422 год., а нејзин иконописец е јеромонах зограф Макарие. Претставена е во повеќе светски галерии, како што се Рим, Париз, Њујорк и др. и се смета за ремек-дело на иконописот на крајот од византиското време.

Илија Велкоски
Виш кустос по историја на уметност

ЕКОЛОШКИ ИНФОРМАТОР Бр.4

Август, 2007

Издавач: Центар за Култура
"Марко Чепенков"- Прилеп

Следниот еколошки информатор ќе биде посветен на Урбанизмот на Прилеп, Довод и одвод на вода и Етнологија и фолклор.

Масло на платно: „Шефови“, Janis Gaitis 1979

Д-р БОШКО БАБИЌ И НЕГОВАТА ОСТАВШТИНА

Невозможно е во еден краток текст да се каже се за човекот кој своите седумдесет и четири години ги помина во непрекинато создавање на иднина и во исто време расветлување на минатото и докажување на идентитетот на македонскиот народ.

Неговата мајка Марија, по потекло Романка, несомнено никогаш не претпоставила дека нејзиниот син животот ќе си го посвети на Прилеп, за кого и не знаела дека постои.

Неговото прво доаѓање во Прилеп во 1954 година ја решава неговата животна приказна. Воодушевеноста од Марковите кули и се она што Прилеп го нудел како поле за културна и научна работа, е одлучувачко за неговата иднина како и иднината на неговото семејство.

Работниот век го започнува во Народниот музеј, чиј основач е. Во склоп на Музејот ги формира Центарот за истражување на старословенската култура, кој во 1980 година се осамостојува како Институт за истражување на старословенската култура, чиј директор е се до пензионирањето, и Центарот за современа ликовна уметност, кој исто така во 1980 година се осамостојува и тој останува негов доживотен почетесен претседател. Неговата креативност не завршува тука. Помогна во развивањето на уште многу културни институции во Прилеп и Македонија, а и на светски план.

Во историјата физички замина во 1998 година, но неговиот дух остана во се она што го создаде. Девет години по неговото заминување, Прилеп се гордеј со јубилеј со кој ретко може да се пофали.

Центарот за современа ликовна уметност оваа година одбележува 50 години од своето постоење, години исполнети со творештво, чиј резултат е огромната колекција на уметнички дела изработени во работилниците во склоп на Центарот: Интернационалната сликарска колонија, Интернационалниот скулпторски симпозиум „Мермер“, Интернационалното студио за пластика во дрво, Интернационалното ателије за скулптура во метал, Студиото за пластика во пластика, Ателијето за керамика, витраж, графика, уметничка фотографија и сето тоа не ретко проследувано од ликовни критичари од кои секогаш биле пишувани позитивни критики.

Во оваа јубилејна година, граѓаните на Прилеп и Македонија ќе можат да уживаат во изложбите на кои ќе се потрудиме да бидат изложени што поголем број дела создадени во Центарот во изминатите 50 години. Исто така, програмата ќе биде богатена и со собири за расветлување на многу феномени во ликовната дејност.

Гордана Бабиќ - Јанеска
Историчар на уметност

